

פרק שלישי

אין צדין. רש"י כתב שלא הותרו צרכי אוכל נפש אלא בדברים שאי אפשר לעשותם מערב יו"ט כמות. והתוס' ועוד ראשונים חולקים (ע' במובא לעיל ז:.) ומפרשים (כפר"ח מקינון) שהצידה כמוה כקצירה שלא הותרה משום אוכל נפש, שלא הותרו המלאכות אלא מלישה ואילך כמו שאמרו בירושלמי [ועוד יש

בירושלמי מיעוט מיוחד לקצירה]. ונקטו התוס' שהצידה אסורה ביום טוב מהתורה וחייבים עליה (וע' רשב"א שבת צה).

וכן כתב הרמב"ן (במלחמות ה') וזו לשונו: 'הו' יודעים שלא כל המלאכות הותרו ביום טוב אלא הכשר המאכלים לאכלן כגון אפייה ובשול וכיוצא בהן, אבל לצוד בעלי חיים שאינן ברשות אדם, וכן לעקור דבר מגדולו כגון קצירה ותולדותיה – אלו וכיוצא בהן אסורין והן בכלל 'מלאכת עבודה'... שלא התירה תורה יו"ט אלא מלאכות של יומן כגון שחיטה אפייה ובשול אבל אלו תקון הן ודרך בני אדם לתקן מהם לימים הרבה. אמרה תורה יתקן כדרכו מחול ליום טוב שלא יתקן מיו"ט לימים הרבה של חול.. שלא התירה תורה אלא להכשיר אוכלין שברשותו אבל לעקור דבר מגדולו לא, ואפילו לפירות הנפגמים מיום לחבירו כגון תאנים ותותים, וכל שכן צידת בעלי חיים שהוא בכלל מלאכת עבודה. וזהו טעם משנתנו דאין צדים...'

והר"ן צידד לומר שהצידה אסורה מדבריהם. החמירו חכמים במלאכות האוכל הנעשות לימים הרבה, כמו קצירה וטחינת חטים (וע"ע בפסקי הרי"ד. וראה באריכות בחדושים ובאורים).

דף כד

'הכא בצפור דרור עסקינן'. פירוש, המשנה בשבת שנחלקו בה רבי יהודה וחכמים, וכן הברייתא האוסרת לצוד עוף מן הביבר ביום טוב.

ומשמע מכאן (ומעוד מקומות) שצפור דרור מותרת באכילה, כמו שהורה רבנו תם (עפ"י שו"ת מהר"ם מרוטנבורג. ברלין פא). ואולם הוכיחו הפוסקים מכמה מקומות שיש צפורי דרור טמאות (ע"ע בשו"ת מהר"ק קנח). וכבר כתב הפרי-חדש (הלכות יום טוב תצו סק"ט) ש'צפור דרור' אינו שם מין מסוים, והיא כוללת טמאים וטהורים (ע"ע ט"ז ונקודות הכסף יו"ד סו"י פב. וע' במובא בחולין סב).

'חיה אחיה נמי לא קשיא, הא בביבר קטן הא בביבר גדול...'. בקטן אמרו חכמים שהצד צבי לתוכו חייב, אבל בגדול אינו כניצוד שם ובוזה אסרו בברייתא לצוד מהביברין. ורבי יהודה חולק וסובר שאפילו בביבר קטן אינו נחשב כניצוד.

וצריך לחלק בין ביבר קטן ובין בית שמודה בו רבי יהודה. – יש לפרש כיון שאין הביבר מקורה הרי הוא מטפס ומדלג. אי נמי אפילו ביבר קטן, גדול הוא הרבה מבית וצריך השתדלות לצודו, אף על פי שמגיעו בחד שחיא כדלהלן (חדושים ובאורים).

'כל היכא דרהיט אבתרה ומטי לה בחד שחיא' כלומר במרוצה אחת, ללא שיצטרך לפוש בינתים. שחיה מלשון עיכוב (כמו 'שְׁחָה'). [והיינו עיכוב חד פעמי ולא יותר] (עפ"י ר"ח ר"ן ועוד). והרי"ד בפסקיו מפרש שחיה כפשוטו – בפעם אחת שהוא שוחה עליו תופשו.

'אלא אם כן יודע שנצודו מערב יום טוב' – שידוע כעת שניצודו מאתמול, ומשמיענו שאין צריך זימון כי פרישת המצודות נחשבת זימון (חדושים ובאורים).

(ע"ב) 'הלכתא נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחובר – אסור'. רש"י

דפים כב – כג

ג. א. האם מותר לעשן פירות על ידי הנחת בשמים על הגחלים או על כלי חרס לזהט?

ב. האם מותר לבשם בגד ביום טוב על ידי כפיית כלי מבושם עליו?

ג. האם כיבוי אש מותר לצורך אוכל נפש?

א. רב ירמיה בר אבא אמר רב: אסור לעשן פירות ביום טוב. ופירש רב הונא, מפני שתחילתו מכבה – בהנחת אבקת הבשמים על הגחלים – וסופו מבעיר. והוא דבר שאינו שווה לכל נפש אלא למעונגים, לכך לא הותר ביו"ט. ושמואל אמר: מותר.

רב יהודה אמר: על גבי גחלים אסור, על גבי חרס מוסק מותר (רש"י: שאין בזה כיבוי, והבערה בשינוי היא. תוס': סבר שהותרה הבערה ביו"ט שלא לצורך). ורבה אסר גם ע"ג חרס – משום הולדת ריח. רבא התיר גם על גבי גחלת. סבר כשמואל שנחשב דבר השווה לכל נפש (כי ראוי אף לעניים אלא שאין מצויה להם, ואילו היו עשירים היו צריכים לכך. עפרש"י), הלכך הותר אף לכבות משום 'אוכל נפש'. וכן דרש רב גביהא מבי כתיל, כהסבר רב אשי.

אם מעשן הפירות כדי להשביח טעמם לאכילה, אעפ"י שבכך גם נותן בהם ריח – מותר ביום טוב, ורק כשכוונתו להנאת הריח בלבד אסור (עפ"י שו"ע או"ח תקיא, ד ובשו"ע הגר"ז שם ז). ודעת החכם-צבי (צב) שלהלכה אין באוכלין איסור הולדת ריח, ואין כן דעת הרבה אחרונים (ע' שערי תשובה שם).

הרמב"ם השמיט ענין 'דבר השווה בכל נפש' [ובאיסור מוגמר כתב הטעם משום מכבה, וברחיצה – משום גזרת מרחצאות]. ונראה שפירש הסוגיא בכתובות (ו) שתלוי הדבר במחלוקת האמוראים, ופסק שאפילו דבר שאינו שווה בכל נפש הותר (עפ"י ערוך השלחן תצה, יט-כא).

ב. רבה ורב יוסף אמרו שניהם: אסור לכפות / לגלגל כלי מבושם על השיראים ביום טוב, משום הולדת ריח. [ואף על פי שמותר למלול ולקטום עצי בשמים תלושים – שם הריח קיים ואינו אלא מוסיף עליו, אבל כאן מוליד ריח ואסור].

א. כתב המגן-אברהם (והביאו במשנ"ב): אין ליתן בושם במים או בייין. ויש מי שכתב על פי השמטת הרמב"ם שלהלכה אין איסור מן הדין ליתן בשמים על הבגד, ואמנם נהגו בדבר איסור אך כל מקום שנוסף צד ספק אפשר להקל. ולכן מותר ליתן תבלין במאכל או לערב מי ורדים במים או בייין (עפ"י ראשון לציון לר"ח בן עטר).

ופיזור בשמים בבית להדפת ריחם, נראה שמותר אף לדעת מגן אברהם (עפ"י חדושים ובאורים). ב. כתב המגן-אברהם: בגד שהוא כבר מריח, אין ליתן עליו בשמים כדי שיריח יותר, אבל אתרוג שהיה מונח מערב יו"ט על הבגד ונטלו ממנו – מותר להחזירו, שאינו מריח יותר בשל כך (מבא במשנה ברורה תקיא ס"ק כו). ודעת הגר"ז (תקיא, ז) שמותר להוסיף בישום לבגד אם יש בו מאותו המין, אך לא בושם ממין אחר.

ג. הנחת בשמים על בגד בלא כוונה להוליד ריח – כתב בשו"ע הגר"ז (שם) להתיר [נקט שם בפשיטות להשוות זה למתכוין להטעים המאכל. ולו"ד היה מקום לומר שרק בתיקוני אוכל התירו ולא בשאר דברים, שהרי לא מטעם 'אינו מתכוין' הקלו, דפס"ר הוא וגם פעמים רבות כוונתו לנתינת ריח במאכל, ויש תבלינים שעיקר לריח ולא שמענו לאסור לתבל בהם – אלא התר מיוחד הוא בתיקוני האוכל, אבל בבגדים לא שמענו. וכן יש לדייק מתוך דברי המג"א].

דנו אחרונים בענין עשיית מי סודה בשבת ויום טוב, האם יש לחוש משום 'מוליד' או שמא אין זו אלא כתערובת הגז במים, וגם אין לו קיום (ע' שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב לא בהשמות; שו"ת מהרש"ם ח"א קמ"ו ח"ו לג; מנחת יצחק ח"ט לג – צדד שם להתיר אם לא הכין מער"ש).

ג. מבוואר בגמרא (כפרש"י) שכיבוי אש לצורך אוכל נפש, כגון הנחת בשר על גבי גחלים – מותר. [אבל לצורך דבר אחר שאינו שווה לכל נפש – לא הותר. כיבוי לצורך מניעת קלקול המאכל – מבוואר לעיל]. וכן כתב הרא"ש (פ"ד ז ח) לענין גריפת תנור וכן לענין הסרת פחם שבראש הפתילה המפריע להדלקתה הגם שנכבה הפחם כשזורקו [ובזה משמע שמותר אף לשאר צרכים ולא רק לצורך אכילה]. וכן נפסק בשלחן-ערוך (תקו, ד), שכיבוי מותר לצורך אוכל נפש. ואולם הגר"א כתב בדעת הרי"ף [שגרס אחרת בגמרא] שכיבוי אסור לצורך אוכל נפש (וע' באור שיטתו בשו"ת משיב דבר ח"א לח).

עשיית גדי מקולס בלילי פסחים – ע' בפסחים נג.

דף כג

נא. אלו שלשה דברים רבי אלעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרים?

שלשה דברים רבי אלעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרים:
 יציאת פרה ברצועה שבין קרניה בשבת. (סבר ראב"ע שאינו משאוי אלא תכשיט).
 קידור הבהמה ביום טוב. סובר כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר. וכן פסק רב נחמן. אבל לרבי יהודה אסור כי השינים המחודדות עלולות לעשות חבורה. ואולם קרצוף הבהמה, הואיל ואינו עלול להוציא דם מתיר רבי יהודה. וחכמים אוסרים אף בזה – גזרה קרצוף אטו קידור (ובירושלמי פירשו טעמם לאסור בשינים גסות, שמא יבוא לידי תלישת שער).
 הלכה כרבי שמעון שמותר. ואולם באופן שבודאי עושה חבורה או תולש שערות, כתבו הפוסקים לאסור שהרי מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות (עתוס' ורא"ש; או"ח תקכג, ב. ואעפ"י שתולש כלאחר יד הוא, אסור 'פס"ר' אפילו בדרבנן. עפ"י שער המלך שבת כה, כד). ולדעת הערוך שפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, גם אם תולש אין לאסור.
 שחיקת פלפלים ברחים שלהם ביו"ט. (וחכמים אוסרים מפני שהוא דרך חול). ע"ע לעיל יד.

נב. א. הרחים של פלפלים, מה דין טומאתם?

ב. עגלה של קטן – מהי לענין טומאה, לענין טלטול ולענין גרירתה על גבי קרקע בשבת?

א. הרחים של פלפלים מקבלים טומאה משום שלשה כלים; החלק התחתון – משום כלי קיבול, ואפילו הוא של עץ. האמצעי (המקיף את המכבר) מקבל טומאה משום 'כלי כברה' (רש"י: משום ארוג, אעפ"י שאין בו בית קיבול, וגזרת חכמים היא. תוס': מפני קבלת הפסולת שאינה עוברת דרך הנקבים, נחשבת ככלי קיבול. וקרוב לזה בתורי"ד: שנחשב כלי לקבל טומאה הואיל ועושה מעשה כברה אעפ"י שאי"ב בית קיבול – אבל משום אריגה אין מטמא כלי העץ אלא העשוי מצמר ופשתים). העליון (שכותשים בו. ויש בו טס של מתכת מתחת, והמתכת עיקר. עפ"י רי"ד ור"ח) – משום כלי מתכות, ואעפ"י שהוא פשוט ואין בו תוך.

קעו

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

נפקא מינה שכל כלי וכלי מקבל טומאה בפני עצמו (רי"ד, וכ"מ בתוס').
מרש"י משמע (כ"כ באגרות משה או"ח ח"א קעז) שאם נטמא אחד החלקים – נטמאו כולם. והתוס'
כתבו שאם נטמא אחד לא נטמאו השאר אפילו בשעת מלאכה שכולם ביחד, הואיל וכל אחד
ראוי למלאכה בפני עצמה.

ב. עגלה של קטן (רש"י): התינוק יושב עליה ומטלטלים אותו עמה. תוס': אוחו בה בידיו והיא מתגלגלת
ומסייעתו בהליכה) –
טמאה מדרס (כגון שהיה הקטן זב), מפני שנסמך עליה.
וניטלת בשבת – כי תורת כלי עליה.
ואינה נגררת בשבת אלא על גבי כלים ולא על הקרקע – משום עשיית חריץ, וכשיטת רבי יהודה שדבר
שאינו מתכוין אסור (ופעמים הגלגל אינו מתגלגל והריהו חורץ בהגררותו. ערש"י). אבל לרבי שמעון
מותר. ויש תנא שמתיר אף לרבי יהודה מפני שהיא כובשת העפר ואינה חופרת בגלל הגלגלים שבה.
הלכה כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר הלכך אפילו אם הגלגל חורץ מותר (עפ"י רמב"ם
בפיה"מ ורע"ב).